

דף שבועי

בס"ד

פרשת וישלח, תשפ"ג, מספר 1498

"ארצה שעיר שדה אדום" – מגוריו וקבורתו של עשיו זאב ארליך ושלום קולין

כלומר, בתחילת הפרשה אלו המגורים הזמניים, ואילו בסופה מדובר במגורי קבע. אברבנאל הסכים לחלוקה זו בדרך שונה מעט:

ולכן ראוי שנאמר לישיב שני הפסוקים: שקודם בוא יעקב היה עשו שגור ללכת בשעיר מבלי נשיו ומקנהו, כי תמיד היה בארץ כנען. ואולי היה שעיר ארץ ציד.

לדבריו, מגורי עשיו הקבועים היו בארץ קודם שהגיע יעקב לחברון, ושעיר הייתה לו רק מקור פרנסתו. רק לאחר בוא יעקב לכנען עבר עשיו עם משפחתו להר שעיר. גם המלבי"ם סבור כך:

בתוך כך חזר עשו משעיר וגר אצל אביו, ובעת שבא יעקב אל אביו מצא שם את עשו ולא חזר לשעיר עד אחרי מות אביו (שם).

אם כן, פרשנים אלו ענו על שאלת העיתוי של מעבר עשיו להר שעיר, אך לא מצאנו מענה לסיבת הפחד של יעקב, שהרי הדרך חזרה לכנען אינה עוברת בהר שעיר.

הרמב"ן היה הראשון להציע פירוש שונה, הנסמך על פרמטרים גאוגרפיים. בפסוק הראשון בפרשה הוא כותב:

"אֶל עֵשׂוֹ אָחִיו אֲרָצָה שְׁעִיר" – בעבור היות נגב ארץ ישראל על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב, יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם, על כן פחד אולי ישמע עשו, והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו.

דהיינו, יעקב סבר שאביו גר עדיין בבאר שבע, ולכן יש לפרש כי המיקום של "ארצה שעיר שדה אדום", ששם

מהפסוק הפותח את פרשתנו ניכר שיעקב אבינו ידע היכן מקום מגוריו של עשיו אחיו: "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מְלָאכִים לְפָנָיו אֶל עֵשׂוֹ אָחִיו אֲרָצָה שְׁעִיר שְׂדֵה אֲדוֹם" (בר לב:ד). הוא לא שלח כעת את מלאכיו לברר היכן גר עשיו, אלא שלח אותם היישר למקום מגוריו הנוכחי של עשיו: "אֲרָצָה שְׁעִיר שְׂדֵה אֲדוֹם". אולם בחלקה האחרון של הפרשה, בפתחת הפירוט של תולדות עשיו, הכתוב מציין שעשיו עבר לגור בהר שעיר רק לאחר שיעקב כבר התגורר בסמוך אליו (בר' לו:ו-ז):

וַיִּקַּח עֵשׂוֹ אֶת נְשָׂיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת כָּל נַפְשֹׁת בֵּיתוֹ וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל קְנִינֹו אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו. כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשְׁבַּת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לְשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם. וַיֵּשֶׁב עֵשׂוֹ בְּהַר שְׁעִיר, עֵשׂוֹ הוּא אֲדוֹם.

אם כן, מתי עבר עשיו לשעיר? האם לפני חזרתו של יעקב לארץ כנען, כמשתמע מתחילת הפרשה, או אחרי שיעקב התבסס בארץ כנען ו"היה רכושם רב משבת יחדו", כמשתמע מסופה? זאת ועוד, מדוע בכלל שלח יעקב מלאכים לעשיו, אם אחיו עבר להתגורר בארץ אחרת ואיננו נמצא על ציר תנועתו המתוכנן של יעקב משכם למגורי אביו שבחברון או בבאר שבע?

הרד"ק עונה על שאלת העיתוי:

וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ (בר' לו:ו) – שהיה יושב בה דרך עראי קודם שבא יעקב, ועתה אחר שבא הלך משם עם כל אשר לו מפני יעקב אחיו.

שם מקום ספציפי או אולי תיאור גנרי של אזור או מקום?

ברוב המוחלט של המקומות בתנ"ך, שבהם מוזכר "שעיר" או "הר שעיר", ברור שהכוונה לאזור הדרומי לים המלח.³ אולם בספר יהושע, "הר שעיר" מצוין כחלק ממתאר הגבול שבין נחלת יהודה לנחלת בנימין: "וַיָּסֹבֶה הַגְּבוּל מִבְּעֵלָה יָמָה אֶל הַר שְׁעִיר" (טו:י). הגר"א טוען בפירושו על אתר כי במופע השם "שעיר" אין כוונת הכתוב למקום גאוגרפי מסוים, אלא לחבל ארץ המאופיין בצמחייה עבותה ונמוכה:

הר שעיר כמו איש שעיר. מפני ששם היו גדלים קנים קטנים והוא מסוכך בהם כמו שעיר בשערות שלו, ולכן היה נקרא עשיו איש שעיר.⁴

צמחייה עבותה ונמוכה מתאימה כמובן למרעה צאן, שהיה הרכוש העיקרי של יעקב ושל עשיו, והיא הסיבה לקריאת שם מקום "שעיר". אם כן, ניתן לתמוך את פירושו של רמב"ן בהשערה שמקום מגורי עשיו הראשון שב"אֶרְצָה שְׁעִיר שְׁדָה אֲדוֹם" אינו זהה לזה המאוחר ש"בְּהַר שְׁעִיר".

קבר עשיו בכפר סעיר

היכן היא אותה "אֶרְצָה שְׁעִיר"? במספר מקורות אנו מוצאים את ציון קברו של עשיו באזור הר חברון – באדוריים.⁵ בספר היובלים⁶ (פרקים ל"ז-ל"ח) נאמר:

3 רוב החוקרים מזהים את 'הר שעיר' בדרום עבר הירדן המזרחי, וחלקם מערבה לו, במערב הערבה, באזור ההר החלק שבנגב. לסקירת אזכורי "שעיר" במקרא וניסיון זיהוי המיקום הגאוגרפי של שעיר והר שעיר, ראו בפרק ג' בדיסרטציה של דוד בן-גד הכהן: "קדש בסיפורי התורה"

<http://arad.mssc.huji.ac.il/dissertations/W/JMS/00.1725794.pdf>

4 כמאתיים שנה אחרי הגר"א, החזיקו בדעה זו גם חוקרי המקרא והשמות המקראיים שבמאה העשרים: אולברייט, אסטור, נאמן, אחיטוב וקלאי. האזור המקובל היום כהר שעיר, הרמה שבדרום מזרח לים המלח, היה מכוסה עד מלחמת העולם הראשונה בצמחייה המתאימה לרעיית צאן. ראו: "קדש בסיפורי התורה" (בהערה 3), עמ' 26.

5 ראו באתר "מחלקי המים"

https://www.mayim.org.il/wp-content/uploads/2020/01/YaYehi_80.pdf

6 מהספרים החיצוניים. כתיבתו מוערכת למאה השנייה לפנה"ס. קטעים במקור העברי התגלו במערות מדבר יהודה. תרגומו המלא השתמר בשפת ה"געז" האתיופית.

גר אחיו, הוא סמוך לחלק הדרומי (נגב) של הארץ שבו גר יצחק. יעקב שיער שהדרך למגורי אביו מובילה ("יש לו לעבור") דרך "אֶרְצָה שְׁעִיר שְׁדָה אֲדוֹם", או בסמוך לשם, וזו הסיבה לפחדו מעשיו: "על כן פחד אולי ישמע עשו, והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו".

הרמב"ן ממשיך את פרשנותו הגאוגרפית באשר להעתקת מגורי עשיו. הוא סובר שעשיו גר בחברון בעת שיעקב הגיע לשם, לאביו. בפירושו לפסוקים ז-ח הוא מפרש את הביטוי "אֶרְצָה מְגוֹרֵיהֶם" כחברון: "ולא יכלה ארץ מגוריהם" – טעמו (=פירושו) עיר מגוריהם היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק".¹

חקר שמות (טופונומיה)

ארץ ישראל נכבשה אמנם בידי כובשים שונים, שחלקם נעלמו מהארץ או מבמת ההיסטוריה, אך שמות המקומות נשארו כמעט ללא שינוי. אמנם חלק מהכובשים הקנו למקומות שמות חדשים, כמו 'איליה קפיטולינה' לירושלים, אך ברוב המקרים השמות הקדומים נשתמרו. בהמשכיות של שמות המקומות (אף בשינויים קלים) יש עזר רב בהבנת ההיסטוריה המקראית.²

מהתנ"ך אנו מכירים שמות זהים למקומות שונים בארץ, חלקם בתקופת זמן זהה וחלקם בתקופות שונות. דוגמאות לכך הם 'הר הכרמל' והישוב 'כרמל'; 'בית לחם' שבגליל וזו שביהודה; 'אפק' בשרון, ביהודה, במטה אשר ובגבול ארם. לפיכך נשאל, אם שעיר הוא

* כתבו במשותף: זאב ח' ארליך (ז'אבו), חוקר ארץ ישראל ומדריך בכיר, עופרה, ושלוש קולין, חבר בקהילת "נחלת אופיר", אפרת.

** המאמר מוקדש לע"נ זאב פרלס ז"ל, נפטר במוצאי שמחת תורה השתא. פרופסור לקרדיולוגיית ילדים, אדם צנוע, איש של אהבה – לאדם, לדעת, לתורה ולארץ ישראל.

1 באיגרתו מהארץ לבנו שבספרד הרמב"ן כותב: "בירושלים עיר הקדש אני כותב לך ספר זה... אשר פני מועמדות ללכת לחברון עיר קברות אבותינו להשתטח כנגדם ולחצוב לי שם קבר ב"ה". מכאן שהרמב"ן התכוון לצאת מירושלים ולהגיע לחברון. גם אם לא הגיע לחברון עצמה ולא חצב לו שם קבר, נראה מדבריו שבפירושו ובאיגרתו, שכבר בספרד חקר את פרטי הארץ, ובוודאי בעת שהיה בה התבונן סביבו, ראה את הארץ, שם לב לפרטים, וניסה להתאים את אשר ראה לשמות המקומות שבפסוקים השונים (י' יעקובס וי' עופר כתבו על התוספות שהכניס רמב"ן בפירושו לאחר בואו לארץ. ראו: תוספות רמב"ן לפירושו לתורה שנכתבו בארץ ישראל, ירושלים 2013).

2 ראו אהרוני, ארץ-ישראל בתקופת המקרא, גאוגרפיה היסטורית 2, ירושלים תשמ"ח, עמ' 97-101, ועוד.

גדולים ובהם אומנות רחבות הנושאות קמרונות מקושטות. בחדר הדרומי, חדר הקבר, ניצב שולחן-עץ פשוט המכוסה ביריעה ירוקה, והוא מציין את קברו של "נבי עיס". תחת השולחן אין כל סימן או שינוי במרצפות-האבן היכול לרמוז על חלל תת-קרקעי כלשהו. על הדלת המסורגת של חדר זה, תלוי ברפיון לוח מתכת קטן ועליו כתוב בין היתר: "נבי עיס (א)בן אסחאק (א)בן אבראהים אלח'ליל" (הנביא עשיו בן יצחק בן אברהם).

נראה שזיהוי הכפר סעיר כ"אַרְצָה שְׁעִיר" (בר' לב:ד) ומקום קבורת עשיו מסייע לפירושו של הרמב"ן במקומות שבהם מוזכר "שְׁעִיר", וגם מאפשר לפתור את השאלה שהצבנו בראש המאמר, בכך שמדובר בשני מקומות שונים הנקראים "שְׁעִיר". עשיו גר קודם שובו של יעקב ארצה ב"שְׂדֵה אָדוֹם" שב"אַרְצָה שְׁעִיר",⁷ הנמצא באזור חברון. זאת בדומה למובנו של הפסוק "שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמִכְפֵּלָה אֲשֶׁר לְפָנֵי מִמְרָא" (בר' כג:ז). דהיינו: "שְׂדֵה אָדוֹם" הוא השדה השייך למשפחת אדום ונמצא באזור "אַרְצָה שְׁעִיר". אזור זה היה סמוך לחברון, על הדרך שבה הלכו האבות משכם לחברון וחזרה, ועל כן שלח יעקב מלאכים לבית עשיו שבאזור חברון, בסמוך למגורי אביהם יצחק. רק לאחר הגעת יעקב ומשפחתו לחברון, ואי יכולתו של האזור לפרנס את המקנה של שניהם, העתיק עשיו את מגוריו ממקום זה הנקרא "אַרְצָה שְׁעִיר", ל"הר שְׁעִיר" הנמצא באזור הדרום-מזרחי (או דרומי) לבאר שבע.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ואנשי חברון שלחו אליו לאמור: הנה אחיך יצא לקראתך להלחם בך ... ארבעת בני עשו נסו עמם, ויעזבו את אביהם מת, כאשר כרע נפל על הגבעה אשר לעדורים וירדפו בני יעקב אחריהם עד הר שעיר, ויעקב קבר את אחיו על הגבעה אשר לעדורים.

סיפור דומה מופיע גם במדרשים⁷ שבהם מקום קבורת עשיו הוא "ארודיין" (חילופי אותיות ל-"אדוריים"):

ובני יעקב רדפו אחריהם עד ארודין העיר והניחו לאביהם עשו מת מוטל בארודין וברחו להר שעיר למעלה עקרבים. ובני יעקב נכנסו בארודין וינוחו שם בלילה ההוא ומצאו את עשו מת מוטל בארץ, עמדו וקברוהו מפני כבוד אביהם.

כ-8 ק"מ מצפון-מזרח לחברון, נמצא מעיין "עין סעיר". לידו, מעט ממזרח לקו פרשת המים, התפתח הכפר הנקרא כיום 'סעיר'. יש המזהים בו את המקומות מתקופת ההתנחלות של השבטים בארץ "ציעור" (יה' טו:נד) ו"צעיר" (מ"ב ח:כא). ייתכן אפוא כי מקום קבורת עשיו הוא הכפר סעיר שליד חברון.

בשש מאות השנים האחרונות קיים תיעוד של היסטוריונים וגאוגרפים המסיירים באזור, על אודות קברו של עשיו הנקרא "נבי אל-עיס" שבכפר סעיר. במאה ה-15, מוג'ר א-דין, ההיסטוריון הגיאוגרף והקאדי המוסלמי שבמערכת השלטון הממלוכית, מספר כי בכפר סעיר נמצא קברו של עשו בן יצחק: "הנקרא אל-עיס והוא מפורסם בין האנשים ורבים באים לבקרו". במאה ה-17, עבד אל-ע'אני א-נאבולסי בתיאור מעברו בסעיר מזכיר את קברו של "אל-עיס (א)בן איסחק". במאה ה-18 יש אזכור נוסף לכך בסיפורי אל-ח'אלידי משנת 1730. במאה ה-19 עבר בסעיר החוקר הצרפתי ויקטור גרן, והוא מציין: "בתוך המסגד יש שם קבר שמכירים אותו בחזקת קבר עשיו".

כיום המסגד הראשי של הכפר נקרא: 'אל-נבי עיס', כלומר: הנביא עשיו.⁸ למסגד עצמו מספר חלקים חדשים שנוספו לו בעשרות השנים האחרונות. בחלקו הקדום, הנמצא בחלקו הצפון-מערבי, יש שני חדרים

7 בראשית רבתי וישלח; ילקוט שמעוני וישלח קלג; בראשית רבה וישלח; מדרש תהילים (בובר) י"ח.

8 ניתן לצפות בתמונות המסגד והקבר שצולמו ע"י זאב (ז'אבו) ארליך בלינק: <https://did.li/NmPNf>

9 ספורנו על אתר: "אל גליל שעיר, לאותו החלק ממנו שהיה דר שם אדום".